

УДК 339.542.22

Ганна КУЧЕРЯВЕНКО, Ганна ДУГІНЕЦЬ

ПОТЕНЦІАЛ СПІВРОБІТНИЦТВА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ КРАЇНАМИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ УГОДИ ЩОДО ПОГЛИБЛЕНОЇ ТА ВСЕОХОПЛЮЮЧОЇ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ (ЗВТ+) З ЄС

Проаналізовано існуючий потенціал співробітництва Дніпропетровської області з Європейськими країнами в умовах реалізації угоди щодо поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ+) з ЄС. Проведено аналіз зовнішньоекономічної діяльності області. Визначено основні потенційні сфери співробітництва в рамках ЗВТ+, які дозволять у майбутньому підвищити рівень соціально-економічного розвитку регіону. Зроблено висновки про те, що залежність від зовнішнього попиту на сировинну продукцію не може слугувати основою економічної стратегії розвитку з огляду на коливання цін на світових товарних ринках.

Ключові слова: *Європейський союз, зона вільної торгівлі, міжнародне співробітництво.*

JEL: R 58, F 41

Постановка проблеми. На рубежі XX й XXI ст. розпочалися широкомасштабні й водночас унікальні соціально-політичні зміни, що пов'язані з трансформацією всього регіонального європейського простору, генеруючим центром якого є нова Європа, а саме: Європейський союз – осередок передової цивілізації, безпрецедентне міжнародне утворення, що виникло на підставі тривалих інтеграційних процесів. ЄС зараз демонструє всьому світові переваги у розвитку соціально-політичної та економічної сфери, забезпечення прав людини, створення для неї гідних умов життя.

Для України друге десятиліття XXI ст. стало винятково важливою, доленосною сторінкою новітньої історії. Багатовікова боротьба українського народу за свободу і незалежність завершилась утворенням нової держави, відкрила шлях входження до Європи, створення цивілізованого, демократичного суспільства. За таких умов Україна обрала стратегічним напрямком розвитку інтеграцію в європейський економічний і політико-правовий простір. Поглиблення співробітництва з Європейським союзом (ЄС) визначено ключовим зовнішньополітичним пріоритетом і стратегічною метою України як на найвищому державному, так і на регіональному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень поставленої проблеми свідчить, що вона є предметом уваги українських науковців. Так розвиток регіонального співробітництва України в контексті європейської інтеграції досліджували Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, І.Д. Шумляєва [5], транскордонне співробітництво в контексті регіональної політики ЄС, а також регіональну політику ЄС та стратегічні імперативи для України – Є. Кіш [3; 4], проблеми нормативного регулювання, формування та здійснення регіональної політики в Україні в контексті досвіду європейських держав – нових членів ЄС – В. Куйбіда, А. Ткачук, Т. Забуковець-Ковачич, [6]. Високо оцінюючи вклад вищеназваних вчених і отримані ними результати дослідження, слід констатувати, що рівень розробленості питань дослідження існуючого потенціалу співробітництва саме Дніпропетровської області з Європейськими

країнами в умовах реалізації угоди щодо поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ+) з ЄС вимагає більш ґрунтовного дослідження. Метою написання статті є оцінка потенціалу співробітництва Дніпровської області з ЄС та вироблення пропозицій щодо активізації цієї діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відносини між Україною та ЄС були започатковані у грудні 1991 р., коли Міністр закордонних справ Нідерландів як головуєчої в ЄС країни у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України. Правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво (УПС) від 16 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань.

На сьогодні відносини між нашою країною та ЄС знаходяться на новому етапі розвитку співробітництва, особливо у контексті підписаної 21 березня 2014 р. політичної частини, а 27 червня 2014 р. – економічної частини Угоди про асоціацію. Відповідно до підписаних документів в уряді до кінця року буде розроблена Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2020 р., в основу якої закладено європейську модель регіонального розвитку. Ідея документа – підвищити конкурентоспроможність регіонів, їх соціально-економічну і територіальну згуртованість, створити ефективний механізм державного управління у сфері регіонального розвитку, а також запобігти зростанню диспропорцій у розвитку регіонів. На регіональному рівні – це, зокрема, створення конкурентних переваг, інвестування в сучасну інфраструктуру та інноваційну діяльність, професійну підготовку громадян.

Незважаючи на всебічну підтримку ЄС кожному регіону необхідно розуміти які саме переваги потрібно розвивати в умовах реалізації угоди щодо поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ+) з ЄС.

Слід зазначити, що регіон, як головна одиниця соціально-економічного простору, характеризується деякими структурними особливостями. У тому випадку, якщо регіоноутворюючі ознаки зменшуються від центру (ядра, вузла) до периферії, регіон іменується вузловим (іноді поляризованим). Якщо ж явного зменшення не спостерігається і ознаки в хорологічному (тобто від місця до місця) відношенні коливаються слабо – такий район називається однорідним, рівномірним (або гомогенним).

Кожен регіон займає певне місце в територіальному поділі праці і робить свій внесок у господарський комплекс України, розвивається в специфічних природно-кліматичних умовах, з різними, гірничо-геологічними умовами освоєння природних ресурсів, місцем розташування, розвитком інфраструктури (регіонального товарного ринку та соціальної), ступенем освоєності, з різними традиційними господарськими навичками, сформованою структурою виробництва, соціальними умовами, наявністю продовольчої бази, станом будівельних комплексів, зосередженням науково-технічних установ та ін. Ці особливості повинні враховуватися в процесі планування стратегії міжнародного співробітництва. Одним з основних показників існуючого потенціалу міжнародного співробітництва є рівень розвитку зовнішньоекономічних зв'язків регіону.

Це дослідження було проведено на прикладі Дніпропетровської області, яка є однією з найбільш розвинутих в Україні. Її розвиток є монофункціональним, тобто він визначається підприємствами однієї-двох профільюючих галузей економіки з високим міжгалузевим мультиплікативним ефектом, які формують дохідну частину бюджету, забезпечують функціонування соціальної інфраструктури й інших об'єктів життєзабезпечення населення. Сформована сировинна моноспеціалізація є причиною

високої вразливості області до таких несприятливих змін зовнішнього середовища, як, наприклад, світова фінансова криза 2008–2009 рр.

Враховуючи це, основні зусилля регіональної влади у 2013 р. були зосереджені на розширенні інформованості зарубіжної спільноти щодо економічного, промислового, інвестиційного потенціалу області, зміцненні її міжнародного іміджу. Можливості Дніпропетровщини були представлені в 10 країнах – Італії, Чехії, Німеччині, Китаї, Індії тощо.

Слід зазначити, що за підсумком 2013 р. основні показники зовнішньоекономічної діяльності області демонструють впевнене зростання. Обсяги експорту товарів та послуг області у 2013 р. становили 10338,2 млн. дол. США, імпорту – 5850,5 млн. дол., і порівняно з 2012 р. експорт зменшився на 1,7%, імпорт – на 16,1%. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу дорівнювало 4487,7 млн. дол. (у 2012 р. – 3548,7 млн. дол.). У 2013 р. обсяги експорту товарів склали 9795,3 млн. дол., імпорту – 5346,4 млн. дол., і проти попереднього року експорт зменшився на 3,3%, імпорт – на 18,2%. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 4448,9 млн. дол. (у 2012 р. – 3591,4 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту 1,8 (торік – 1,5) [7].

Зовнішньоторговельні товарні операції область здійснювала з партнерами зі 154 країн світу. Проти 2012 р. обсяги експорту зросли до країн Азії на 7,1%, Європи – на 6,3%, але зменшились до Америки на 36,3%, СНД – на 12,3%, Африки – на 5,7%. Обсяги імпорту товарів скоротились з країн Америки на 43,7%, Африки – на 39,1%, СНД – на 24%, Європи – на 9,8%, Азії – на 6,5% [7].

У загальних обсягах експорту та імпорту області питома вага країн Азії становила відповідно 36,2% та 24,1%, СНД – 35,7% та 28,3%, Європи – 18,9% та 38,8%, Африки – 6,8% та 2,1%, Америки – 2,5% та 6,3%. Позитивне сальдо спостерігалось у зовнішній торгівлі з країнами Азії – 2252,3 млн. дол., СНД – 1985,3 млн. дол., Африки – 546,4 млн. дол., від'ємним воно було з країнами Європи – 227,8 млн. дол. та Америки – 88,2 млн. дол. [7]

Що стосується торгівля з країнами Європейського Союзу, то у 2013 р. до них експортовано товарів на 1808,2 млн. дол. (18,5% експорту області), з них імпортовано – на 1993,3 млн. дол. (37,3% імпорту області), і порівняно з 2012 р. обсяги експорту товарів збільшилися на 5,3%, імпорту – зменшилися на 10,2%. Серед країн ЄС значні обсяги експортних поставок здійснено до Польщі – на 521 млн. дол., Чехії – на 324,9 млн. дол., Словаччини – на 228 млн. дол. Найбільше отримано товарів з Німеччини – на 452,4 млн. дол., Польщі – на 360 млн. дол. та Італії – на 182,5 млн. дол. [7]

Проти 2012 р. збільшилися обсяги експортних поставок добрив (у 2,6 разу), овочів (у 2,2 разу), продуктів неорганічної хімії (на 43,8%); скоротилися – залізничних локомотивів (на 47,2%), каучуку, гуми (на 40,9%), молока та молочних продуктів; яєць птиці; натурального меду (на 28%), палива мінерального; нафти і продуктів її перегонку (на 18,6%) (рис. 1) [7].

У товарній структурі імпортних надходжень значними були обсяги машин, обладнання та механізмів; електротехнічного обладнання, яких отримано на 732,5 млн. дол. (13,7% загального обсягу імпорту), палива мінерального; нафти та продуктів її перегонки – на 721,8 млн. дол. (13,5%), полімерних матеріалів, пластмас та виробів з них – на 661,2 млн. дол. (12,4%), фармацевтичної продукції – на 638,3 млн. дол. (11,9%), чорних металів – на 507,5 млн. дол. (9,5%), засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів – на 237,9 млн. дол. (4,4%), паперу та картону – на 166,4 млн. дол. (3,1%).

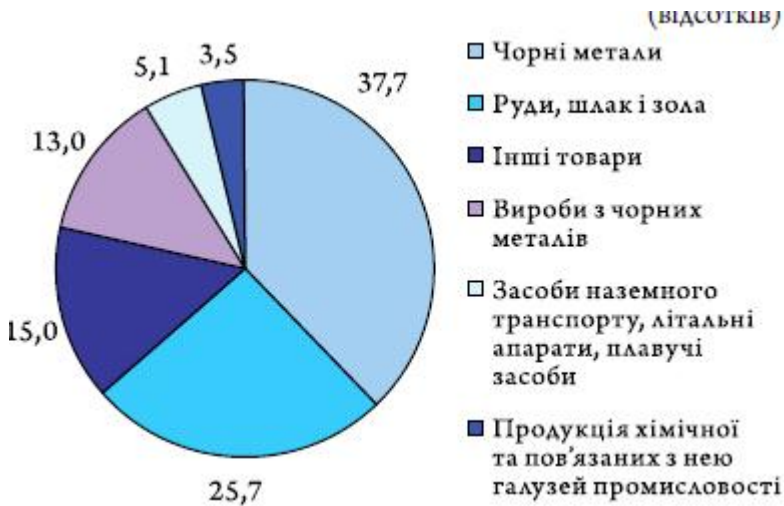

Рис. 1. Товарна структура експорту області у 2013 р., %

Порівняно з 2012 р. зросли обсяги імпорتنних поставок взуття та готових продуктів із зерна у 2,3 разу кожної групи, насіння і плодів олійних рослин – у 2,2 разу, їстівних плодів та горіхів – в 1,6 разу, зменшились – залізничних локомотивів у 4,6 разу, палива мінерального; нафти та продуктів її перегонки – на 32,3%, машин, обладнання та механізмів; електротехнічного обладнання – на 31,9%, чорних металів – на 30,7%.

У структурі імпорту з країн ЄС – фармацевтична продукція (27,6% надходжень з них), палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки (10,9%).

У 2013 р. обсяги експорту та імпорту послуг становили відповідно 542,9 млн. дол. та 504,1 млн. дол., і порівняно з попереднім роком експорт збільшився на 39,8%, імпорт – на 17%.

Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами дорівнювало 38,8 млн. дол. (у 2012 р. було від'ємним – 42,7 млн. дол.). Зовнішньоторговельні операції послугами підприємства та організації області здійснювали зі 161 країною світу.

Рис. 2. Структура експорту послуг у 2013 році (відсотків)

В експорті домінували послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, їх обсяг склав 304,5 млн. дол. (на 44,8% більше, ніж у 2012 р.). Крім того, надано послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних на 74,8 млн. дол. (в 1,8 р.б.), транспортних – на 61,8 млн. дол. (в 1,6 р.б.), ділових послуг – на 51,8 млн. дол. (на 23,5% менше) (рис. 2).

Країнам Америки надано послуг на 172,7 млн. дол. (31,8% загального обсягу області), Азії – на 135,2 млн. дол. (24,9%), Європи – на 113,5 млн. дол. (20,9%), СНД – на 98,3 млн. дол. (18,1%), Австралії та Океанії – на 21,1 млн. дол. (3,9%), Африки – на 2,2 млн. дол. (0,4%). У порівнянні з 2012 р. їх обсяги зросли до країн Австралії і Океанії у 2,7 разу, Азії – в 1,7 разу, Європи – на 33,7%, Америки – на 29,4%, СНД – на 26,2%; зменшились – до країн Африки на 25,4%.

Значними були обсяги експорту послуг до Кіпру – на 97,6 млн. дол. (18% загального обсягу експорту послуг), Російської Федерації – на 88,8 млн. дол. (16,4%), Віргінських Островів (Брит.) – на 68,7 млн. дол. (12,7%), США – на 65,4 млн. дол. (12%), Белізу – на 33,3 млн. дол. (6,1%), Великої Британії – на 28,4 млн. дол. (5,2%).

За результатами минулого року можна стверджувати, що у підприємств області склалися тісні стосунки в зовнішній торгівлі послугами з країнами ЄС. Експорт послуг до них становив 209,7 млн. дол. (38,6% експорту області) і збільшився проти 2012 р. на 36,9%. Зросли обсяги експорту до Австрії у 6,9 разу, Люксембургу – у 4,4 разу, Литви – у 3,3 разу, Фінляндії – у 2 разу, Німеччини – в 1,7 разу, Кіпру – на 40,9%, проте вони зменшились до Італії у 3,2 разу, Чехії – у 2,5 разу, Швеції – у 2,1 разу. У структурі експорту та імпорту послуг з країнами Євросоюзу переважали послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (59% та 63,6% відповідно).

У 2013 р. підприємствами області імпортовано послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю, на 309,7 млн. дол. (на 33,3% більше, ніж у 2012 р.), ділових послуг – на 71,1 млн. дол. (на 4,7% менше), транспортних послуг – на 67 млн. дол. (на 21,3% менше) (рис. 3) [7].

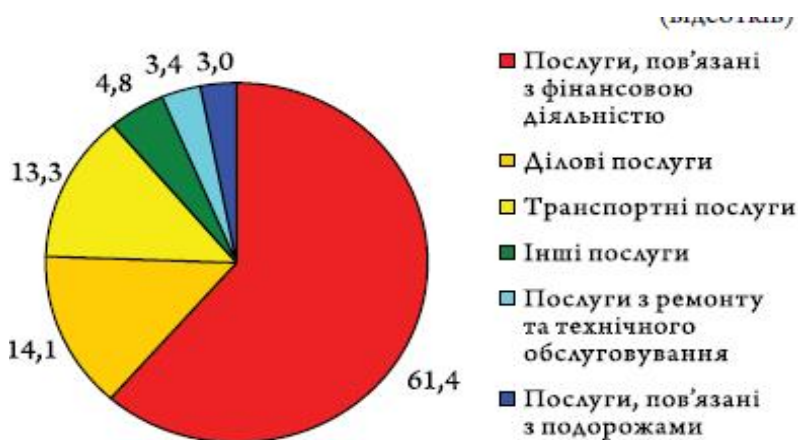

Рис. 3. Структура імпорту послуг підприємств області у 2013 р., %

З країн Європи одержано послуг на 233 млн. дол. (46,2% загального обсягу імпорту послуг), СНД – на 132,5 млн. дол. (26,3%), Америки – на 77,1 млн. дол. (15,3%), Азії – на 59,7 млн. дол. (11,8%). З Великої Британії отримано послуг на 140,2 млн. дол. (27,8%), Російської Федерації – на 122,3 млн. дол. (24,3% обсягу імпорту послуг), Вірджинських Островів (Брит.) – на 38,7 млн. дол. (7,7%), Кіпру – на 33,7 млн. дол. (6,7%), Німеччини – на 18,3 млн. дол. (3,6%). Порівняно з 2012 р. обсяги імпорту послуг збільшились з Білорусі у 6,6 разу, Сент-Кітс і Невісу – у 3,3 разу, Латвії – у 2,7 разу, Казахстану і Литви – у 2,4 разу з кожної країни, Белізу – у 2,2 разу, Ізраїлю – у 2 разу; зменшились – з Австрії і Португалії – у 3,1 разу з кожної країни, Швейцарії – у 2,6 разу, Польщі – на 46,4% [7].

Експортно-імпортні операції послугами здійснювали підприємства 13 міст та 13 сільських районів області. Найактивнішими були підприємства м. Дніпропетровська – 95,4% обсягу експорту та 87,8% обсягу імпорту послуг (на 517,9 млн. дол. та 442,5 млн. дол. відповідно). Експорт послуг здійснювався у 19 видах валют, за їх імпорт розраховувалися 31 видом валют. За долари США надано 75,7% обсягу експорту та отримано 65,1% імпорту послуг області [7].

У 2013 р. в економіку Дніпропетровщини іноземними інвесторами вкладено 626 млн. дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу).

Обсяг унесених з початку інвестування іноземних інвестицій на 31 грудня 2013 р. становив 9092,1 млн. дол. США, що на 7,8% більше обсягів інвестицій на початок 2013 р., та в розрахунку на одну особу населення становить 2757,8 дол. З країн ЄС отримано 7998,1 млн. дол. (88% обсягу прямих інвестицій), з інших країн світу – 1026,4 млн. дол. (11,3%), з країн СНД – 67,6 млн. дол. (0,7%) (рис. 4) [7].

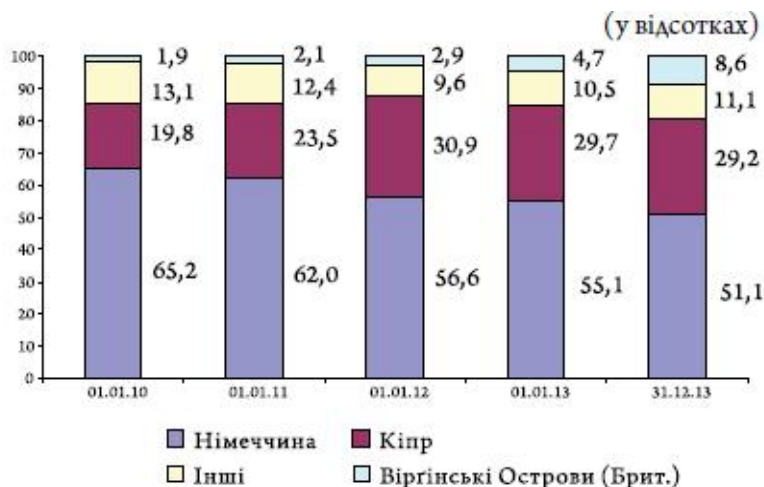

Рис. 4. Структура прямих іноземних інвестицій в область за основними країнами-інвесторами, %

Приріст іноземного акціонерного капіталу в економіці області, з урахуванням його утрат, курсової різниці тощо, за 2013 р. становив 659,8 млн. дол¹. Сталою є

¹ Сформовано на підставі інформації юридичних осіб, скоригованої на величину різниці між ринковою та номінальною вартістю акцій, майна тощо. Дані про прямі інвестиції в Україну та з неї попередніми і використовуються Національним банком України для складання платіжного балансу та визначення міжнародної інвестиційної позиції.

зацікавленість інвесторів до підприємств промисловості, в які вкладено 6439,8 млн. дол. (70,8% загального обсягу), у т.ч. переробної – 5652,5 млн. дол. (62,2%), добувної – 662,6 млн. дол. (7,3%). У переробній промисловості суттєві обсяги інвестицій зосереджено на підприємствах металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування – 5078,9 млн. дол. (78,9% обсягу прямих інвестицій у промисловість).

Значні вкладення іноземних інвестицій залучено також у підприємства оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 938,9 млн. дол. (10,3%), які займаються фінансовою та страховою діяльністю – 619,9 млн. дол. (6,8%), операціями з нерухомим майном – 334,4 млн. дол. (3,7%), адміністративним та допоміжним обслуговуванням – 331,4 млн. дол. (3,6%).

Про наявність прямих іноземних інвестицій за 2013 р. звітувало 1291 підприємство 12 міст та 17 районів області. Провідні місця за обсягами інвестицій посідають міста Кривий Ріг – 5229,9 млн. дол. (57,5% обсягу прямих інвестицій в область) та Дніпропетровськ – 2703,4 млн. дол. (29,7%) [7].

Заборогованість підприємств області за кредитами та позиками, торговими кредитами та іншими зобов'язаннями (боргові інструменти) перед прямими іноземними інвесторами на 31 грудня 2013 р. становила 742,6 млн. дол. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал та боргові інструменти) на початок року склав 9834,6 млн. дол. З області в економіку країн світу у вигляді прямих інвестицій (акціонерного капіталу) було спрямовано 200,3 млн. дол. (у т.ч. в країни ЄС – 81,4 млн. дол., в країни СНД – 75,2 млн. дол., в інші країни світу – 43,7 млн. дол.). Значні внески капіталу здійснено до підприємств Росії та Латвії (37,5% та 31,3% загального обсягу відповідно). Основну частку інвестицій з області (87,7% загального обсягу на суму 175,6 млн. дол.) вкладено підприємствами, що займаються фінансовою та страховою діяльністю [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. За результатами проведеного аналізу слід зазначити, що нині більшість галузей промисловості Дніпропетровського регіону характеризуються позитивною динамікою розвитку, яка переважно визначається сприятливою кон'юктурою на зовнішніх ринках. Проте залежність від зовнішнього попиту на сировинну продукцію не може слугувати основою економічної стратегії розвитку з огляду на коливання цін на світових товарних ринках. Розвиток торгівлі продукцією галузей обробної промисловості області (наприклад, машинобудівної, легкої та хімічної) ускладнюється через проблеми невідповідності продукції технічним та іншим стандартам, несприятливого інвестиційного клімату та неефективної системи перетину кордону.

Спрощення торгівлі з ЄС сприятиме розвитку промислового виробництва області, оскільки вона передбачатиме уніфікацію стандартів промислової продукції. Деякі зміни – вжиття заходів для “детінізації” виробництва і збуту продукції для легкої промисловості або для комерціалізації винаходів (зокрема в галузі енергозбереження) у хімічній промисловості – можуть зумовити невдоволення груп інтересів бізнес-груп Дніпропетровщини. Процес реструктуризації промисловості можна зробити менш болючим для економіки через залучення іноземних інвестицій до модернізації та створення нових підприємств і галузей. Угода щодо поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ+) з ЄС сприятиме входженню підприємств області до європейського ланцюга виробництва і постачання.

Також слід зазначити, що металопродукція – одна з найважливіших груп товарів, які експортує Дніпропетровська область, зокрема до ЄС. Існують певні проблеми галузі,

які заважають збільшити конкурентоспроможність на європейських ринках – застарілі основні фонди, низькі якості і валова додана вартість кінцевої продукції. Несприятливий інвестиційний клімат, недостатньо розвинений ринок фінансових послуг, слабкий захист довкілля – додаткові перешкоди торгівлі.

У контексті угоди про поглиблену вільну торгівлю з ЄС можливе усунення цих бар'єрів та обмежень через гармонізацію технічних стандартів та приведення регуляторного середовища до стандартів і норм ЄС. Нині металурги області, а також виробники залізної руди і трейдери металобрухту представляють групу інтересів, яка найбільш позитивно ставиться до інтеграції України до європейських і світових ринків. Так, зі вступом до СОТ буде скасовано квоти на торгівлю металопродукцією. Завдяки гармонізації стандартів і регулювань у рамках угоди щодо поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ+) з ЄС можна буде уникнути (або принаймні зменшити кількість) торговельних обмежень і розширити присутність металопродукції з Дніпропетровської області на ринках ЄС.

В умовах поширення співпраці ринок фінансових послуг Дніпропетровського регіону має стрімку динаміку розвитку. Зростання капіталу й активів банківської системи, обсягів фондового ринку свідчить про поліпшення кількісних та якісних показників у фінансовому секторі. Водночас низка питань, пов'язаних з корпоративним управлінням, стандартами наглядових процедур, прозорістю фінансового сектору, процедурами боротьби з відмиванням коштів, підвищує ризики фінансових установ і може стати бар'єром для вільної торгівлі послугами між регіоном та ЄС. У рамках угоди можливо буде запланувати низку регуляторних змін, реалізація яких дасть змогу вирішити ці проблеми і підвищити стійкість розвитку та стабільність ринку фінансових послуг. Це також сприятиме доступу фінансових установ області до більш дешевих і довгострокових ресурсів і закладе основу для виходу цих установ на ринки фінансових послуг ЄС у довгостроковій перспективі.

Література

1. *Верхоглядова Н. І. Визначення напрямків стимулювання експортного потенціалу Дніпропетровського регіону (на основі анкетування підприємств регіону) / Н. І. Верхоглядова, Г. В. Дугінець, Ю. В. Орловська // Вісник Дніпропетровського університету: – 2010. – № 10/2. – Т. 18. – С. 3–8. – (Серія світове господарство та міжнародні економічні відносини).*
2. *Гладій І. Й. Регіоналізація світового ринку: євроінтеграційний аспект: моногр. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 544 с.*
3. *Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу: стратегічні імперативи для України / Єва Кіш // Незалежний культурологічний часопис "І". – 2002. – № 23. – С. 133–157.*
4. *Кіш Є. Транскордонне співробітництво та регіональна політика Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Є. Кіш. – Режим доступу до статті: <http://ewi.org.ua/chastyna-1>.*
5. *Прокопенко Л. Л. Розвиток регіонального співробітництва України в контексті європейської інтеграції: моногр. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, І. Д. Шумляєва; [за заг. ред. Л. Л. Прокопенка]. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2008. – 132 с.*
6. *Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід / Василь Куйбіда, Анатолій Ткачук, Тетяна Забуковець-Ковачич; за заг. ред. Р. Ткачука. – К.: Леста, 2010. – 224 с.*

7. Статистична та аналітична інформація Головного управління статистики в Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dneprstat.gov.ua.
8. EU Common Strategy for the Mediterranean Region [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15002_en.htm
9. EU Strategic Partnership with the Mediterranean and the Middle East. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Partnership%20Mediterranean%20and%20Middle%20East.pdf>.
10. European Neighbourhood and Partnership Instrument Eastern Regional Programme Strategy. Paper 2007–2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_eastern_rsp_en.pdf.

References

1. Verkhohliadova N. I. Identification of areas to stimulate the export potential of the Dnepropetrovsk region (based on survey of the companies in the region) / N. I. Verkhohliadova, H. V. Duhinets, Yu. V. Orlovska // *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu*. – 2010. – # 10/2. – Т. 18. – pp. 3–8. – (Serija svitove hospodarstvo ta mizhnarodni ekonomichni vidnosyny).
2. Hladii I. Y. Regionalisation of the world market: aspect of eurointegration: monograph. – Ternopil : Ekonomichna dumka, 2006. – 544 p.
3. Kish Ye. Regional politics of EU: strategic imperatives for Ukraine / Yeva Kish // *Nezalezhnyi kulturolohichniy chasopys "Yi"*. – 2002. – # 23. – pp. 133–157.
4. Kish Ye. Transborder cooperation and regional policy of EU [WWW resource] / Ye. Kish. – Available at do statti : <http://ewi.org.ua/chastyna-1>.
5. Prokopenko L. L. Development of European cooperation of Ukraine in the context of European integration: monograph. / L. L. Prokopenko, O. M. Rudik, I. D. Shumliaieva ; [Ed. L. L. Prokopenka]. – D. : DRIDU NADU, 2008. – 132 p.
6. Regional politics : legal regulation. World and Ukrainian experience / Vasyl Kuibida, Anatolii Tkachuk, Tetiana Zabukovets-Kovachych; Ed. R. Tkachuk. – K. : Lesta, 2010. – 224 p.
7. Department of Statistics in Dnipropetrovsk region [WWW resource]. – Available at : www.dneprstat.gov.ua.
8. EU Common Strategy for the Mediterranean Region [WWW resource]. – Available at : http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15002_en.htm
9. EU Strategic Partnership with the Mediterranean and the Middle East. [WWW resource]. – Available at do statti : <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Partnership%20Mediterranean%20and%20Middle%20East.pdf>.
10. European Neighbourhood and Partnership Instrument Eastern Regional Programme Strategy. Paper 2007–2013 [WWW resource]. – Available at do statti : http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_eastern_rsp_en.pdf.

Редакція отримала матеріал 23 вересня 2014 р.